

Jurić, T.

POLITIČKI ASPEKTI ISELJAVANJA HRVATA IZ BOSNE I HERCEGOVINE U NJEMAČKU

Sažetak: Demografska problematika postaje po svemu sudeći ključno nacionalno i sigurnosno pitanje Bosne i Hercegovine. Zemlja je izgubila gotovo milijun stanovnika u odnosu na predratnu brojku, a u postocima su Hrvati doživjeli najveći demografski pad. Na djelu je vrlo vjerojatno povijesni odlazak Hrvata iz BiH nakon kojeg povratka više nema, a koji je dobrim dijelom uvjetovan političkom situacijom u zemlji. U isto vrijeme iseljeni Hrvati iz BiH su svojim „novim životom“ u Njemačkoj iznimno zadovoljni, čak 79 % njih, dok 88,5 % ispitanika nije požalilo što je odselilo u Njemačku. Više od polovice ima negativan osobni stav prema BiH a samo 15 posto razmišlja o povratku u nekom kratkoročnom ili srednjoročnom periodu. Veliki postotak počinje doživljavati Njemačku svojom domovinom. Većina navodi kao motiv migracije političku i društvenu situaciju i gubitak svake nade i vjere da se zemlja može usmjeriti u dobrom smjeru. Rad se temelji na istraživanju provedenim u Njemačkoj metodom ankete, online-ankete i polustrukturiranim intervjuom tijekom 2017., na uzorku od 400 iseljenih Hrvata iz BiH te je prvi takav rad.

Ključne riječi: iseljavanje, Hrvati, Bosna i Hercegovina, Njemačka

Podatci o autoru: doc. dr. sc. Jurić, T.[ado], Hrvatsko katoličko sveučilište, Ilica 242, 10 000 Zagreb, Republika Hrvatska, tado.juric@unicath.hr

Jurić, T.

POLITICAL ASPECTS OF EMIGRATION OF CROATS FROM BOSNIA AND HERZEGOVINA TO GERMANY

Abstract: In all likelihood, demographic problems are the cause of crucial national and security issues of Bosnia and Herzegovina. Bosnia and Herzegovina lost one million people in relation to the pre-war number, and in percentages, Croats experienced the highest demographic decline. At the moment, we can witness a real historical act, a departure of Croats from BiH after which there will be no return. That is largely conditioned by the political situation in the country. At the same time emigrated Croats from Bosnia are extremely satisfied with their "new life" in Germany. The 88.5% of people did not regret moving to Germany, more than half is having a negative personal attitude towards their homeland and only 15 % think about returning for a short-term or a mid-term period. A big percentage is beginning to experience Germany as their homeland. Most of them claim that the motive for migration is the political and social situation in country and the loss of any hope and faith that the country can be directed in the right direction. This research is based on a survey conducted in Germany, and made by few methods, a survey, an online survey and the semi-structured interview during the 2017. It is done on a sample of 400 emigrants from Bosnia and Herzegovina, and it is the first research of that kind.

Keywords: emigration, Croats, Bosnia and Herzegovina, Germany

About the author: Ass. Prof. Jurić, T.[ado], Ph. D., Croatian Catholic University, Ilica 242, 10000 Zagreb, Republic of Croatia, tado.juric@unicath.hr

1. Uvod

Demografska problematika postaje po svemu sudeći ključno nacionalno i sigurnosno pitanje Bosne i Hercegovine. Vremena kad je ljudski potencijal bio postojan i kada političare nije bilo briga za radnu snagu i kako će ona utjecati na gospodarski i ukupni razvoj zemlje su prošla. No unatoč važnosti fenomena iseljavanja Hrvata iz Bosne i Hercegovine u BiH je, kao i u Hrvatskoj, danas vrlo malo stručnih, a još manje znanstvenih radova¹ koji se bave najnovijim analizama migracija Hrvata iz BiH u Njemačku.² Istraživanje na kojem se temelji ovaj rad usredotočeno je na dimenzije koje imaju objašnjavajuću vrijednost, a provedeno je u SR Njemačkoj metodom ankete, online-ankete i posredstvom polustrukturiranog intervjua tijekom 2017., na uzorku od 400 ispitanika iseljenih u Njemačku u protekle četiri godine, starijih od osamnaest godina. Ono je prvo sustavno istraživanje ovog tipa. Uzorak je sakupljen putem mreže hrvatske nastave u Njemačkoj, mreže hrvatskih katoličkih misija u Njemačkoj i Facebook grupe: Idemo u svijet-Njemačka. Provedeno istraživanje ne potvrđuje procjenu migracija rađenih u BiH u proteklih 5 godina.³

2. Rezultati istraživanja

2.1. Dosadašnja istraživanja u BiH

U Bosni i Hercegovini ne postoji nikakav sustav praćenja iseljeničkih tokova niti postoje podaci o povratku iseljenika.⁴ Sve spoznaje kojima država o fenomen iseljavanja raspolaže su sljedeće: Bosna i Hercegovina je tipična iseljenička zemlja suočena s kontinuiranom emigracijom stanovništva, prouzročenom lošom ekonomskom⁵ ali i političkom situacijom u zemlji. Prema podacima Svjetske banke BiH je na drugom mjestu u Europi po obujmu iseljavanja u odnosu na ukupan broj stanovnika s oko dva milijuna iseljenika, što čini 45%

1 Jedini izuzetak su radovi Stjepana Šterca.

2 Dijelovi ovog istraživanja su ustupljeni za potrebe časopisa Udruge bosanskih Hrvata „Prsten“ u Zagrebu, broj 17, prosinac 2017. Dio će biti objavljen tijekom 2018. godine u knjizi: Tado Jurić: Iseljavanje Hrvata u Njemačku: EU-migracijski val, Školska knjiga Zagreb, 2018.

3 Vidi npr: Migracije iz Bosne i Hercegovine, Sarajevo 2013. Zajedničko istraživanje Univerziteta u Sarajevu, Fakulteta političkih nauka, Instituta za društvena istraživanja i Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice BiH. (<http://www.mhrr.gov.ba/iseljenistvo/Publikacije/default.aspx?id=3696&langTag=bs-BA>, 28.12.2017)

4 Ministarstvo sigurnosti Bosne i Hercegovine, Strategija u oblasti migracija i azila i akcijski plan za razdoblje 2012-2015., Sarajevo, 2012., (online verzija: http://msb.gov.ba/PDF/Strategija_HRV_2016.pdf, 29.12.2017.) www.msb.gov.ba/dokumenti/Strategy.2012-2015.03.May2012Bos.doc

5 Ministarstvo sigurnosti Bosne i Hercegovine, Strategija u oblasti migracija i azila i akcijski plan za razdoblje 2016-2020., Sarajevo, 2016., (online verzija: http://msb.gov.ba/PDF/Strategija_HRV_2016.pdf, 29.12.2017.)

ukupne populacije Bosne i Hercegovine.⁶ Osim raseljavanja 60-ih i 70-ih godina 20. stoljeća i tijekom rata 1990-ih, kada je pokrenuto više od polovice stanovništva, oko 2,2 milijuna osoba, čitav poslijeratni period je obilježen nastavkom iseljavanja.⁷ Iseljavanje teče osim prema susjednim zemljama Hrvatskoj i Srbiji najviše prema Njemačkoj, Austriji, Švicarskoj i skandinavskim zemljama. Država je suočena s odljevom pameti: postotak emigracije visokoobrazovanih iznosi 23,9% (ljekara 11,1%)⁸ po čemu BiH zauzima jedno od vodećih mjesta u Europi i svijetu. Prema podacima Centralne banke iseljenici godišnje pošalju u zemlju između 2 i 2,5 milijarde Konvertibilnih maraka, što je daleko više od direktnih stranih investicija i međunarodne razvojne pomoći zemlji.⁹ Iz ovog kratkog pregleda informacija kojima raspolažu institucije BiH u vezi iseljavanja iz BiH je vidljivo da tu ne postoji niti jedna sustavna strategija niti politika. Čak štoviše u jedinom institucionalnom dokumentu koja se bavi tim pitanjem „Strategija u oblasti migracija i azila i akcijski plan za razdoblje 2016-2020.“ se ne predlaže niti jedna mjera za smanjivanje iseljavanja iz zemlje.

2.2. Rezultati istraživanja političkog aspekta iseljavanja Hrvata iz BiH u Njemačku

Ulaskom Republike Hrvatske u Europsku uniju 2013. godine dolazi do većeg iseljavanja Hrvata u Njemačku, a masovno iseljavanje počinje 1. srpnja 2015. godine, kada Njemačka otvara svoje tržište rada za radnike s hrvatskom putovnicom. Od te godine pratimo kontinuiran porast broja iseljenih Hrvata.

Prema nevladinoj organizaciji „Unija za održivi povratak i integracije BiH“ iz BiH se od 2013. do 2017. iselilo 151.101 osoba. Samo u 2017. iz BiH je iselilo 35.377 osoba. Najveće iseljavanje je iz Bosanske Posavine, pogotovu iz Orašja, Domaljevca-Šamca i Odžaka. Tako se iz Posavine samo tijekom 2017. godine iselilo 10.000 osoba.¹⁰ Stanovništvo je tako prepolovljeno u odnosu na stanje 1991.¹¹

Među očekivanim rezultatima je da je većinu Hrvata iz BiH u najnovijem iseljeničkom valu motivirala želja za sociopolitičkom i ekonomskom sigurnošću, a koju je većina pronašla u Njemačkoj kao percipiranoj državi blagostanja. Uz ovo dolazi i snaga potisnih ekonomskih činilaca, u smislu nižih plaća u BiH u usporedbi s Njemačkom. No istraživanje pokazuje i da su politički čimbenici odigrali značajnu ulogu pri migraciji u inozemstvo. Iz literature je poznato da percepcija sociopolitičke nestabilnosti određuje u velikom broju slučajeva sklonost k traženju životnih alternativa.¹²

6 World Bank, Migration and Remittances Factbook, 2011.

7 UNDP, 2002., 2008, 2012, Human Development Report.

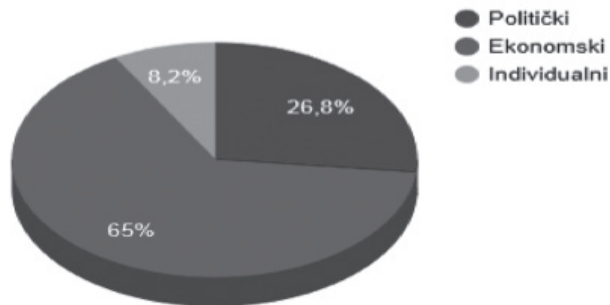
8 World Bank, Migration and Remittances Factbook, 2011.

9 Centralna Banka BiH, <http://www.cbbh.ba/Content/Archive/36>

10 Dnevni Avaz, Iz BiH se za četiri godine iselila 151.101 osoba, <http://avaz.ba/vijesti/bih/316074/iz-bih-se-za-cetiri-godine-iselila-151-101-osoba> (30.12.2017)

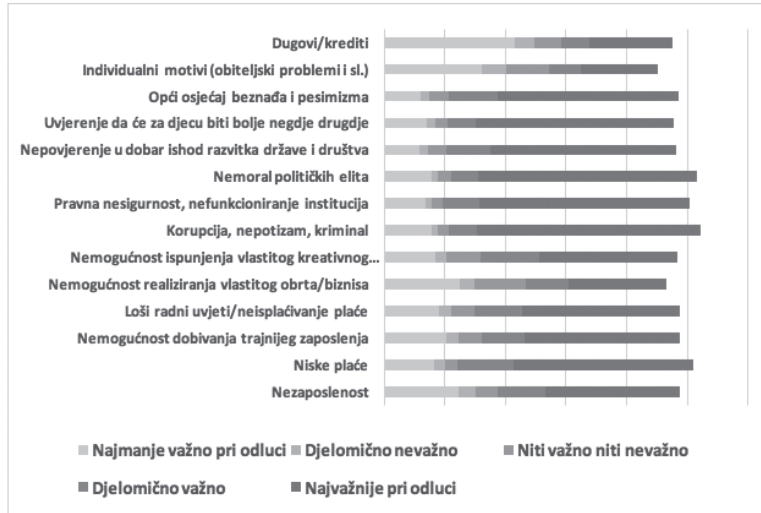
11 Večernji.hr, <https://www.vecernji.hr/vijesti/masovni-egzodus-iz-bih-trbuhom-za-kruhom-otislo-najmanje-150-tisuca-osoba-1204413> (29.12.2017.)

12 Vidi: De Jong, Gordon F. i Fawcett, James T., Motivations for Migration: An Assessment and a Value-Expectancy Research Model, u: Gordon F. De Jong i Robert W. Gardener (ur.). Migration Decision Making: Multidisciplinary Approaches to Microlevel Studies in Developed and Developing Countries. New York: Pergamon Press, 1981.

Slika 1. Čimbenici koji su najviše utjecali odlazak iz zemlje

Nemorala političkih elita, pravna nesigurnost, nepotizam i korupcija su pri vrhu motiva koji su pridonijeli iseljavanju. Kroz intervjue nadalje doznajemo da su politička neizvjesnost i nestabilnost mnogima bili poticaj za odlazak. Ovo potvrđuje i istraživanje Stjepana Šterca: "Jedno od naših istraživanja pokazalo je da mladi dominantno ne iseljavaju zbog nezaposlenosti i financijskih problema, već zato što ne vjeruju u hrvatsku budućnost! Istraživanje je pokazalo da im čak nije bitno koja politička opcija upravlja (...) nego im je bitna čvrsta ruka upravljanja - da osjete sigurnost i izvjesnu budućnost."¹³ (...) Da, političari izravno svojim odlukama i postupcima utječu na odlazak." (...) Razlog? Politička sebičnost, interesna povezivanja, financijsko-gospodarski pristup bez vrednovanja ljudskog potencijala i još puno toga."¹⁴

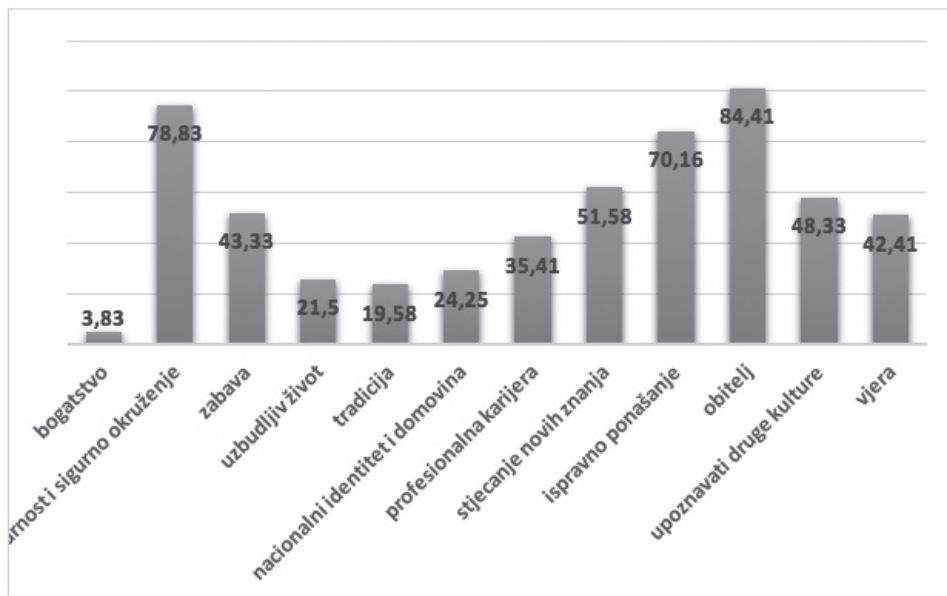

Slika 2. Motivi iseljavanja (uzorak 400 ispitanika)

13 Bujica, TV Osijek, Intervju Stjepan Šterc, <http://osjecka.com/bujica/> (30.12.2017) i Direktno.hr, <https://direktno.hr/direkt/sterc-u-bujici-hrvatskoj-treba-orban-ili-cemo-nestati-kada-nas-nisu-slomili-ratom-108711/> (30.12.2017)

14 Slobodna Bosna, „Na pomolu je egzodus, problem raseljavanja iz BiH postaje pitanje državne sigurnosti i opstanka“, 21.11.2017.

Danas malo tko može vjerovati da u BiH može doći do ozbiljnog gospodarskog rasta u narednih pet do deset godina. No to ne znači da se ne može ništa učiniti po pitanju zadržavanja mladih u zemlji. Istraživanje pokazuje da mladi Hrvati ne odlaze radi novca, odnosno da bi se obogatili. Bogatstvo nikome od njih nije ključna vrijednost. Prema Štercu su sadašnji postupci kako u hrvatskoj tako i u BiH samo dio socijalne politike i ništa više. Nema konkretnih mjera poput apsolutne zaštite žena u trudnoći i na porodijskom (radno pravo, ekonomska i financijska sigurnost i slično), povezivanje s iseljeništvom, postavljanje ove problematike na najvišu moguću razinu djelovanja, razrada koncepcije regionalnog razvoja, samozapošljavanja mladih, razvoj obrta i OPG-ova.¹⁵ Drugi set problema je srednjoškolski i akademski sustav koji je tako posložen da se zapravo mladu populaciju obrazuje za iseljavanje. Taj raskorak između broja završenih stručnjaka nekog profila na akademskim studijima i stvarne potrebe u BiH i Hrvatskoj je takav da se ti ljudi ni ne mogu zaposliti u ovim zemljama! Najvećem dijelu akademske zajednice je prema Štercu zapravo samo stalo da zadrže svoje statuse, uključujući i političare koji ne vide dalje od vlastitih interesa. Tako je danas u BiH i Hrvatskoj doseguta najveća razina političke sebičnosti ikada.¹⁶

Slika 3. Vrijednosni sustav (uzorak 400 ispitanika)

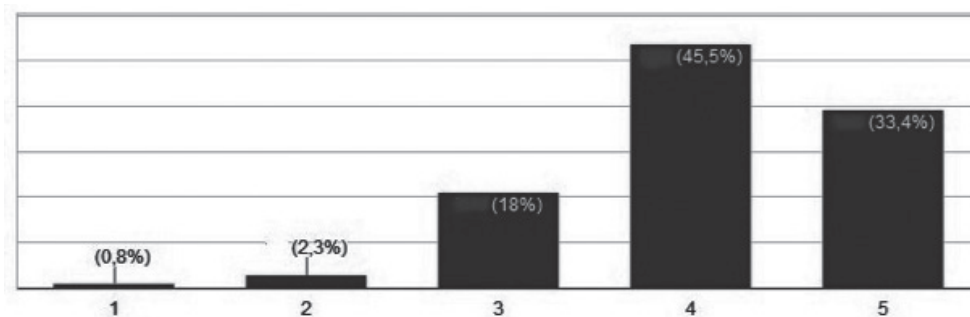
Iz vrijednosnog sustava naših iseljenika vidimo da najveći broj ispitanika traži sigurnost i političku i pravnu stabilnost. Pored obitelji ove su vrijednosti uvjerljivo najvažnije svim hrvatskim iseljenicima.

¹⁵ Stjepan Šterc za novine Slobodna Bosna, „Na pomolu je egzodus, problem raseljavanja iz BiH postaje pitanje državne sigurnosti i opstanka“! https://www.slobodna-bosna.ba/vijest/65251/ugledni_hrvatski_demograf_stjepan_sterc_ekskluzivno_za_sb_na_pomolu_je_egzodus_problem_raseljavanja_iz_bih_postaje_pitanje_drzavne_sigurnosti_i_opstanka.html (30.12.2017.) Bujica, TV Osijek, Intervju Stjepan Šterc, <http://osjecka.com/bujica/> (30.12.2017)

¹⁶ Isto

Istraživanje nadalje pokazuje da su danas visokoobrazovani, zaposlene osobe i osobe u braku znatno skloniji migriranju, što u prijašnjim migracijama nije bio slučaj. Tzv. „subjektivni motivi“ također nisu zanemarivi jer veliki broj iseljenika očekuje subjektivne dobiti od seljenja i motivira ih želja da dožive i upoznaju nešto novo ili da se usavrše u vlastitoj profesiji (o ovome više u poglavlju 2.2.2).

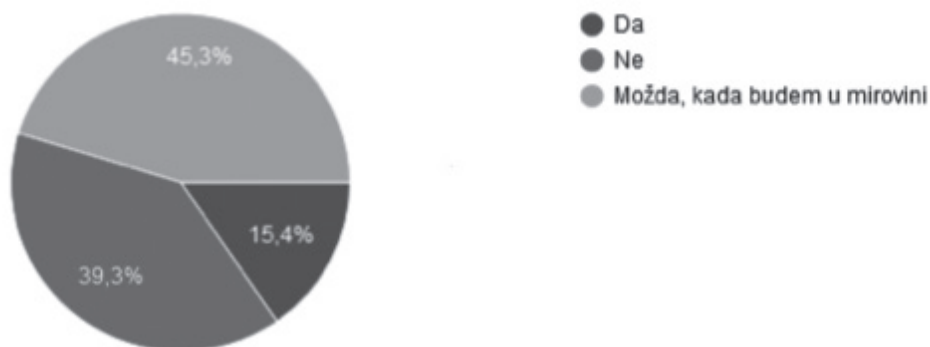
Najveću sklonost migriranju iskazuju osobe u dobi između 25 i 40 godina,¹⁷ a među njima je znatan broj žena u fertilnoj dobi, koje su nositeljice biološke obnove populacije. Novi hrvatski iseljenici najčešće imaju završenu srednju školu (60,7%), a gotovo 1/3 čine visokoobrazovani. S obzirom na regionalnu pripadnost ispitanika, najveću sklonost migriranju iskazuju ispitanici s područja Bosanske Posavine, zatim iz Hercegovine i na koncu iz srednje Bosne. Istraživanjem dokazujemo i da je dominantno obilježje ovoga iseljeničkoga vala iseljavanje kompletnih obitelji, što je u prijašnjim migracijama u Njemačku bio rijedak slučaj. Posebno je zanimljivo pogledati rezultate ocjene zadovoljstva svojim „novim životom“ u Njemačkoj, prema kojima je čak 79 % ispitanika zadovoljno, a svega tri posto nezadovoljno, što potvrđuje i kontrolno pitanje, prema kojemu 88,5 posto iseljenika nije požalilo što je odselilo u Njemačku. Nadalje vidimo da je 73 posto hrvatskih građana zadovoljno svojom plaćom u Njemačkoj, dok samo pet posto nije zadovoljno. Čak je i po pitanju smještaja, koje se najčešće spominje kao najspornija stavka života u Njemačkoj, velika većina zadovoljna - 69%, dok je svega 7,2 % nezadovoljno svojim smještajem.

Slika 4. Zadovoljstvo životom u Njemačkoj iseljenika iz BiH

Što se tiče pitanja povratka ili ostanka, većina se sve do mirovine odlučuje za ostanak u Njemačkoj (85 %). Samo 15 posto razmišlja o povratku u nekom kratkoročnom ili srednjoročnom periodu - 45% bi se eventualno moglo vratiti samo kada budu u mirovini. Za 40% ispitanika povratak ne dolazi ni u kojem slučaju u obzir. Ljudi koji su odselili su za zemlju dakle u najvećem broju slučajeva zauvijek izgubljeni. Po svemu sudeći neće doći do znatnih „potresa“ nacionalnog identiteta i „odnarodnjavanja“ jer većina, 65 posto ispitanika, smatra njegovanje domovinske baštine (kulture, jezika, tradicije) u iseljeništvu bitnim i spremno se aktivirati u tom pogledu. No, znamo da je to uvijek tako u prvoj generaciji iseljenika.

¹⁷ Ovo potvrđuje i Ministarstvo sigurnosti Bosne i Hercegovine, Strategija u oblasti migracija i azila i akcijski plan za razdoblje 2016-2020., Sarajevo, 2016., (online verzija: http://msb.gov.ba/PDF/Strategija_HRV_2016.pdf, 29.12.2017.)

Slika 5. Razmišljate li o povratku u BiH?

Jedna od pretpostavki ovog rada je da je veliki dio iseljenih građana Hrvatske u novom iseljeničkom valu porijeklom iz BiH. Vidimo da se oni po završetku rata često nisu mogli ili htjeli vratiti u svoj zavičaj te da su zbog toga najčešće izabrali Hrvatsku za daljnji život. Upravo su Hrvati iz BiH najčešće već imali iskustvo migracije u Njemačku tijekom Domovinskog rata pa su se u ovome valu „najlakše“ i odlučili za ponovnu migraciju. Sudeći prema dobivenim podacima 1/3 svih iseljenih građana Hrvatske u Njemačku je porijeklom iz BiH.

Trošak integracije Hrvata iz BiH Hrvatsku nije koštao ništa. Sada kada Hrvatska uslijed iseljavanja bude morala uvoziti radnu snagu, bit će očito koliko je integracija skupa i koliko su Hrvati iz BiH bili dragocjeni. Hrvatska naprosto nema sredstava za programe integracije stranaca. A situacija u BiH je još lošija. Tako se sa svakim iseljenim Hrvatom zapravo gubi ne samo novac uložen u njegovo obrazovanje nego i dobiva visok trošak integracije osobe koja će doći na njegovo mjesto. Zadnji podaci CIA-e govore da će Hrvatska do 2060 morati uvesti jedan milijun useljenika.¹⁸ Anđelko Akrap pokazuje da će se zbog iseljavanja iz BiH, udio Srba i Hrvata u BiH i dalje smanjivati, dok će udio Bošnjaka rasti jer su u prosjeku najmlađi i manje se iseljavaju od Hrvata i Srba.¹⁹ Kod Bošnjaka je potpuno druga situacija i kod njih neće biti negativnih demografskih pokazatelja jer će se uz pozitivan prirast u BiH i useljavati muslimansko stanovništvo, na što hrvatska i srpska populacija ne mogu računati.

2.2.1. Demografska slika zemlje danas

Bosna i Hercegovina je do danas izgubila oko milijun stanovnika u odnosu na predratnu brojku, što je zasigurno posljedica rata i agresije na zemlju. Danas sva tri naroda u Bosni i Hercegovini imaju manje stanovništva u ukupnom broju, a u postocima su Hrvati doživjeli najveći pad, a Bošnjaci najveći rast (s 43,4 % 1991. na 50,1% 2013).²⁰

¹⁸ CIA, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/hr.html> (28.12.2017)

¹⁹ (Večernji list, 08.07.2016).

²⁰ (Šterc, S., Miličević, M., Herceg, N.: Hrvati u BiH - Demografska stvarnost u: Zbornik radova: Hrvati BiH - nositelji europskih vrijednosti, Neum, 2017., s. 565.).

Tablica 1. Demografske promjene stanovništva prema etničkom sastavu²¹

Etnički sastav	2013.	1991.	Promjena 1991/2013.
Bošnjaci	1.769.592 (50,1%)	1 902 956 (43,5%)	- 7,0 %
Srbi	1.086.733 (30,8%)	1 366 104 (31,2%)	-20,5 %
Hrvati	544.780 (15,4%)	760 852 (17,4%)	-28,4 %
Ostali:	130.054 (3,7%)	347 121 (7,9%)	- 62,5 %
Ukupno	3 791 662 (100,0%)	4.377.033 (100,0%)	- 13,4 %

Kad bi se samo razmatrali službeni rezultati popisa stanovništva Bosne i Hercegovine iz 2013. godine demografska slika Hrvata u BiH ne bi bila tako negativna. S popisanih 544.780 osoba (15,4% u ukupnog stanovništva)²² pozitivno bi bilo i prirodno kretanje stanovništva. Međutim, prirodno kretanje 2015. i 2016. nije bilo pozitivno, a popis stanovništva ne pokazuje realnu sliku.²³ Podatak da je broj katolika u BiH manji nego prije stotinu godina iznio je i biskup Franjo Komarica, navodeći da je 1913. godine u BiH živjelo 458.999 katolika, dok ih je prema podacima Biskupske konferencije BiH²⁴ 2013. godine popisano oko 440 tisuća.²⁵ Prema demografu Štercu svaki oblik političke i društvene organizacije - povijest, kultura i jezik, europski put i demokratizacija, ustavna i institucionalna jednakopravnost, europska BiH - apsolutno nemaju nikakvog smisla u uvjetima demografskog nestanka Hrvata u BiH. Vrlo jednostavni matematički račun pokazuje da će uz postojeći prirodni pad i vanjsku negativnu migracijsku bilancu smanjenje ukupnog borja Hrvata u BiH za slijedećih 10 godina biti sa sadašnjih oko 400.000 na vrlo vjerojatno manje od 300.000 osoba. Ukupna starost te populacije će biti blizu 50 godina, a činit će ju najmanje dvostruko više starijih od 60 (65) godina nego mladih mlađih od 19 godina.²⁶ Zemlja će u hrvatskim krajevima tako sličiti na jedan veliki starački dom. Prema Štercu se radi o povijesnom odlasku Hrvata nakon kojeg povratka više nema.²⁷ Razina negativnosti pokazatelja i trendova je takva da se po tom pitanju treba postaviti kao u izvanrednom stanju. Nasuprot tome službena statistika i Bosne i Hercegovine i Hrvatske ne posjeduje registar stanovništva. Posebno je alarmantna činjenica da odlazi fertilna populacija s kojom zapravo odlazi i mogućnost revitalizacije naroda, a s tim u vezi je u BiH za očekivati supstituciju hrvatskih prostora s muslimanskom populacijom (problem integracije je već spomenut). Ove činjenice otvaraju niz kompleksnih pitanja te na koncu ono neizbježno, koliko će trebati vremena (deset ili dvadeset godina) da Hrvati izgube status konstitutivnog naroda u BiH? Anđelko Akrap smatra da podaci iz popisa stanovništva ne bi smjeli služiti za donošenje političkih odluka o ustroju BiH jer je riječ o konstitutivnim narodima, čiji je status zajamčen Ustavom BiH. Ipak, ako Hrvati padnu ispod 10% (na manje od 300 tisuća), zasigurno će bošnjačke političke elite postaviti pitanje nove organizacije države. Šterc procjenjuje kako je hrvatska populacija u BiH kroz cijelu svoju povijest možda i najugroženija do sada, jer Hrvati sasvim sigurno više nikad neće imati natalitet kojim su se

21 Izvor: Stjepan Šterc za novine Slobodna Bosna, 21.11.2017.

22 izvor: Saopćenje 14,12/7, Federalni zavod za statistiku, Sarajevo

23 (Vidi: Franjo Marić: Hrvati-katolici u Bosni i Hercegovini-osnovni pokazatelji prirodnog kretanja stanovništva 1996.-2015. godine).

24 (Vidi: <http://www.bkbih.ba/>)

25 (vidi: Express.hr, Odlasci Hrvata iz Bosne poprimili su biblijske razmjere, 2016.).

26 (Šterc, S., Milićević, M., Herceg, N.: Hrvati u BiH - Demografska stvarnost u: Zbornik radova: Hrvati BiH - nositelji europskih vrijednosti, Neum, 2017., s. 565.).

27 Isto.

uvijek kompenzirala i spašavala ratna stradanja i iseljavanja stanovništva i slično. Istovremeno je to i najava izravnog ugrožavanja sustava radne snage, obrazovnog, mirovinskog, zdravstvenog i financijskog sustava unutar hrvatskih županijskih uprava u Federaciji BiH.²⁸ Pretpostavke po kojima će se hrvatska populacija u Bosni i Hercegovini dalje kretati su prema Štercu sljedeće:

Tablica 2. Depopulacija hrvatskog stanovništva

Prirodni pad	1.) Prema svim pokazateljima prirodni će pad hrvatske populacije u BiH biti sve intenzivniji. Gubitak hrvatske populacije u BiH u takvim uvjetima samo prirodnim putem bi mogao u slijedećih desetak godina biti čak oko 40.000 osoba.
Iseljavanje	2.) Depopulacija hrvatskog stanovništva u BiH nije uvjetovana samo intenzivnim prirodnim padom, nego i velikim iseljavanjem stanovništva. Hrvatska populacija u Bosni i Hercegovini je idealna radna snaga za potrebe europskih gospodarstava svojom obrazovnom razinom, načinom života i mogućnošću prilagodbe novim europskim društvima.
Destrukcija svih sustava	3.) Razina depopulacije će u nadolazećim godinama biti i apsolutno i relativno razarajuća za sve sustave u BiH, ako se ne definira jasna revitalizacijska politika. Šterc navodi da ako pretpostavimo najmanju stopu negativnih promjena, ukupno bi smanjenje hrvatske populacije u Bosni i Hercegovini moglo iznositi za 10 godina oko 125.000 osoba - što je na populaciju od oko 400.000 osoba smanjenje za 31,3% i to u samo 10 godina.*

* (Šterc, S., Miličević, M., Herceg, N.: Hrvati u BiH - Demografska stvarnost u Zbornika radova: Hrvati BiH - nositelji europskih vrijednosti, Neum, 2017., s. 570).

Tako su danas u hrvatskoj populaciji u BiH gotovo svi demografski pokazatelji i trendovi negativni te potvrđuju ulazak u klasični demografski slom, koji uključuje depopulaciju, prirodni pad, negativnu vanjsku migracijsku bilancu, starenje, izumiranje, destrukciju demografskog sastava, demografski nestanak pojedinih naselja i manjih regija, nedovoljnu reprodukciju ...²⁹

A sve to ima jednako pogubne posljedice i na Hrvatsku jer je nestankom Hrvata u BiH presušio demografski bazen za revitalizaciju Hrvatske u koju se desetljećima doseljavalo uglavnom hrvatsko stanovništvo iz BiH. No, ovakav scenarij ne mora nužno biti realnost ako se shvati da se negativni demografski procesi ne mogu zaustaviti sami po sebi i kako ih se konačno mora shvatiti kao problem prvog reda veličine i značenja za Hrvate u Bosni i Hercegovini i Hrvatskoj.

2.2.2. Strukturni problemi

No problemi koji su doveli do masovnog iseljavanja mladih Hrvata iz BiH nisu vezani samo uz rat i političku i ekonomsku nestabilnost protekla dva i pol desetljeća. Problemi su strukturne prirode i rezultat su sustavne nebrige svih dosadašnjih vlasti i režima kako za iseljništvo tako i za život građana u zemlji u cjelini. Primjerice, migracijska politika i strategija nije nikada postojala, a ne postoji ni danas, unatoč čitavom nizu institucija kojima bi to trebalo biti u opisu posla.

Ozbiljan strukturni problem u BiH je što su gradovi srednje veličine tijekom cijelog 20.

²⁸ (Šterc, 2017., isto, str. 569.).

²⁹ Isto

stoljeća zamjetno zaostajali u populacijskoj dinamici u odnosu na Sarajevo, Tuzlu i Banja Luku. Srednji gradovi su trebali gospodarskim i društvenim razvojem zadržati stanovništvo iz svog širega gravitacijskog područja, no zbog nepostojeće modernizacije to nisu uspjeli.³⁰ Zato se seosko stanovništvo selilo prema najvećim središtima zaobilazeći male i srednje gradove, a često i najveće urbane sredine u zemlji.³¹ Prema Akrapu upravo je ovo bitno za razumijevanje sadašnjeg stanja i objašnjenje zašto se hrvatsko stanovništvo uvijek odlijevalo prema inozemstvu. Umjesto da gradovi srednje veličine odigraju stožernu ulogu u iniciranju osjetnijega gospodarskog razvoja privlačenjem novog stanovništva i dodatnom industrijalizacijom i urbanizacijom manjih regionalnih centara, Hrvati u BiH su se fokusirali na ozbiljniju izgradnju jednog jedinog grada - Mostara (Bošnjaci su barem razvili još Zenicu i Tuzlu, a Srbi Bijeljino pored „svojih“ centara moći Banja Luke i Sarajeva). Ostala mjesta s većinskim hrvatskim stanovništvom su životarila gotovo bez ikakvog ekonomskog i kulturnog sadržaja pa se nije čuditi da su mladi iskoristili prvu priliku za bijeg iz zemlje. Otvaranje ugostiteljskih objekata, kladionica i izgradnja sakralnih objekata očito nije bila dovoljna „mjera“ da zadrži mlade u zemlji.

Iseljavanje 70-ih godina u Njemačku i današnje iseljavanje se ne može ni po čemu uspoređivati. Danas je situacija danas daleko složenija i dramatičnija. U ono vrijeme nije bilo prirodnog pada, vremena su bila prijateljska, a velike migracije nisu bile niti na vidiku. Današnje raseljavanje će imati u budućnosti daleko teže geopolitičke posljedice. Ovo je danas pitanje nacionalne i državne sigurnosti, odnosno pitanje opstanka.³² Svakako da hrvatsko društvo u BiH nije imalo dostatne autonomije za oblikovanje i upravljanje društvenim promjenama tijekom iseljavanja 70-ih godina za vrijeme SFR Jugoslavije, ali danas je situacija drugačija, dok su rezultati za najveći dio hrvatskih krajeva podjednako loši.

Prema Štercu cijeli prostor Hrvatske i BiH se prazni svjesno i planirano. „Mi nemamo nikakav plan, ne znamo što želimo...“³³ *Dok vjeruje da Njemačka ima plan godišnje dohvatiti iz Hrvatske i Bosne i Hercegovine više od 200 000 osoba (kako što je slučaj s Rumunjskom i Poljskom), a u nizu od nekoliko godina ozbiljnije i isprazniti radnu snagu s ovih prostora.*³⁴

Kada se sve sagleda, iseljavanje mladih Hrvata je ozbiljan alarm svima ukoliko misle očuvati opstojnost Hrvata u BiH. Mlade u zemlji više ne mogu zadržati prazna obećanja i govori lišeni svakog sadržaja. Vremena su se promijenila i oni danas konačno imaju alternativu i u pravilu su obrazovaniji od svojih vršnjaka iz 1990-ih. Ono što oni traže, vidjevši tijekom našeg istraživanja, su ozbiljne društvene promjene koje počinju borbom s korupcijom u cijelom društvu, poštivanje radnika koji svakako više nije u poziciji da mora ovisiti o raznim vrstama ucjena i potplaćenosti te očekuju od svojih etničkih predstavnika da se konačno dogovore o ustroju zemlje i raspodjeli moći u njoj.

Senad Šepić, zastupnik u Zastupničkom domu Parlamentarne skupštine BiH, priznaje propuste političke vlasti i smatra da su oni u direktnoj vezi s posljedicom iseljavanja mladih

30 Izvor: Anđelko Akrap, Promjene broja i prostornog razmještaja stanovništva hrvatske i županija, 1961.-2011. u : Hrvatska gospodarska komora, Migracije i razvoj Hrvatske. Podloga za hrvatsku migracijsku strategiju, Zagreb 2014., s. 33

31 Anđelko Akrap, Zapošljavanje u inozemstvu i prirodna depopulacija seoskih naselja. Društvena istraživanja, 13 (4-5): 675-699., Zagreb 2004.

32 Slobodna Bosna, 21.11.2017.

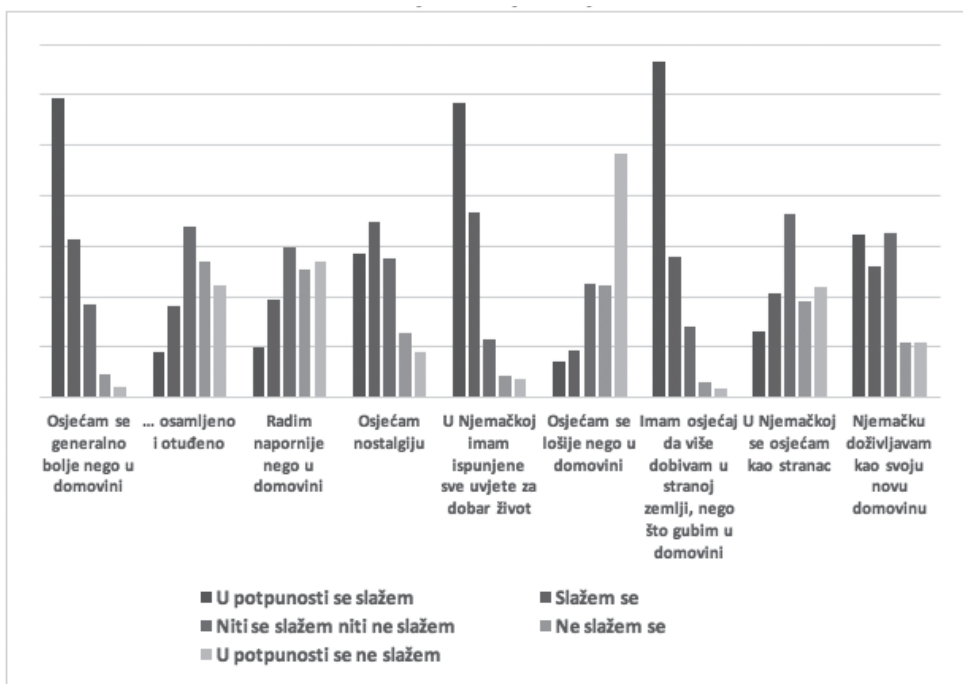
33 Isto.

34 Stjepan Šterc za novine Slobodna Bosna, „Na pomolu je egzodus, problem raseljavanja iz BiH postaje pitanje državne sigurnosti i opstanka!“ https://www.slobodna-bosna.ba/vijest/65251/ugledni_hrvatski_demograf_stjepan_sterc_ekskluzivno_za_sb_na_pomolu_je_egzodus_problemi_raseljavanja_iz_bih_postaje_pitanje_drzavne_sigurnosti_i_opstanka.html (30.12.2017.)

iz BiH. On propuste prije svega vidi u netransparentnosti prilikom zapošljavanja, neraspisivanju javnih natječaja i korupciji. "Vlast bježi od odgovornosti i stvarnih problema. Na sjednicama parlamenata i vlada na dnevni red se stalno vraćaju teme iz prošlosti, vraćaju se teme oko kojih nema konsenzusa, vraćaju se fabricirani problemi kako bi za neuspjeh u ekonomiji, recimo, mogli optužiti druge kako vas nacionalno ugrožavaju. To je model koji nas je, nažalost, doveo u današnju situaciju u kojoj mladi traže spas izvan ove zemlje. To je pogubno za budućnost BiH i važno je da se i mladi ljudi pokrenu i podignu svoj glas za zajedničku borbu za egzistenciju i ostanak u (...) zemlji"³⁵

Zanimljivo je i zamijetiti da se većina Hrvata, Bošnjaka i Srba vrlo uspješno druži i surađuje u Njemačkoj te svjedoče da su im se mišljenja prema drugim narodima iz BiH u Njemačkoj zapravo popravila.

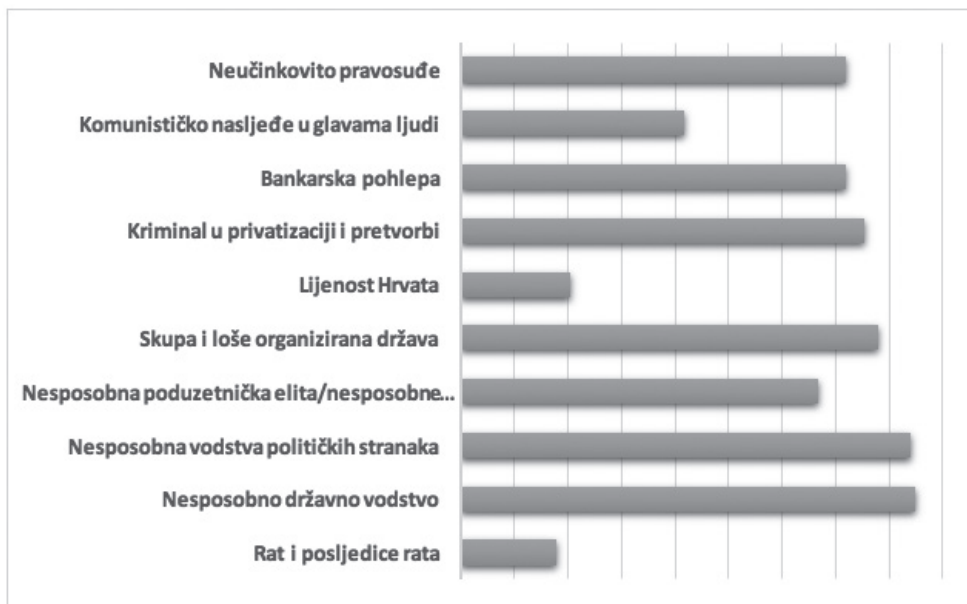
2.2.3. Emocionalni stavovi

Slika 6. U Njemačkoj se osjećam ...

Set pitanja koja provjeravaju emocionalne stavove pokazuje da se većina osjeća „generalno bolje“ nego u domovini, da nostalgija nije prevladavajuća emocija (kao što se inače u hrvatskom diskursu o migrantima često tvrdi) te da znatna većina osjeća kako u Njemačkoj više dobiva u subjektivnom i objektivnom smislu, nego što gubi u domovini. Vidimo i da teza da hrvatski iseljenici rade napornije u Njemačkoj ne stoji, a i široko rasprostranjena predrasuda da se hrvatski iseljenici u Njemačkoj osjećaju otuđeno te da imaju izrazit osjećaj da

³⁵ Večernji.ba, U protekle dvije godine iz BiH iselilo više od 80.000 ljudi, <https://www.vecernji.ba/vijesti/u-protekle-dvije-godine-iz-bih-iselilo-vise-od-80000-ljudi-1072547> - www.vecernji.ba, (30.12.2017)

Slika 7. Čimbenici koji su utjecali na nastanak današnjih problema u zemlji³⁶

Na prvim mjestima rang liste odgovornosti u našem istraživanju našli su se nesposobni političari, neučinkovito pravosuđe i ratni profiteri. To potvrđuje i Šterc: „Rekao bih kako je upravo način upravljanja u ovim prostorima i državama i najveći krivac pojave suvremenog egzodusa (...) Takvom pristupu ukupna je populacija nebitna (...)“³⁷ „Vlast i političari svojim bi strateškim odlukama mogli utjecati na odlazak mladosti, međutim najjednostavnije je demografski nestanak objasniti modernim vremenima, otvorenim granicama, slobodom kretanja i sličnim političkim abolirajućim frazama. Demografska je problematika toliko složena i bitna za budućnost da politička osrednjost sve to ne može niti razumjeti, a još manje donositi i provoditi u interesu zemlje.“³⁸

Zanimljivo je i pogledati izjave koje je jedan dio iseljenika dao u intervjuu. Iseljenici često dolaze do zaključka da za njih u Bosni i Hercegovini „nema mjesta“ te zaključuju da je Bosna i Hercegovina zemlja samo za nekoliko kategorija populacije: 1.) za one koji su se obogatili u pretvorbi i privatizaciji, 2.) za nesposobne ljude koji su pronašli „uhljebljenje“ u politici, 3.) za one koji su osigurali posao u javnim i državnim službama - najčešće „preko veze“.³⁹ Mladi imaju osjećaj da su države u cijeloj regiji nastale da ih se pokrade, da se izvrši preraspodjela bogatstva, a da je njihova uloga da održavaju sada te nepravedne sustave. Većina mladih počinje uočavati da tranzicija traje cijeli ljudski vijek te da u tom projektu zapravo više ne želi sudjelovati - izgubili su svaku nadu i strpljenje.

36 (Pitanja za ovaj grafikon su djelomično preuzeta i dorađena iz publikacije: Mladen Vedriš, Bartol Letica i Slaven Letica: Gospodarsko stanje hrvatske nacije 2011. - 2012. Analiza rezultata jednog empirijskog istraživanja, Zagreb, 2012.)

37 Stjepan Šterc, Slobodna Bosna, „Na pomolu je egzodus, problem raseljavanja iz BiH postaje pitanje državne sigurnosti i opstanka“, 21.11.2017.

38 Slobodna Bosna, „Na pomolu je egzodus, problem raseljavanja iz BiH postaje pitanje državne sigurnosti i opstanka“, 21.11.2017.

39 Intervju je rađen u Münchenu tijekom 2017. godine na uzorku od 15 novoiseljenih obitelji iz Hrvatske (9 porijeklom iz BiH). Intervju je bio polustrukturiran sa zadanim okvirnim temama razgovora, a ispitanici su birani metodom „prigodnog uzorka“.

Na samom kraju donosimo neke od brojnih ideja, komentara i razmišljanja kojih je 400 ispitanika iznijelo na posljednje, otvoreno pitanje:

Tablica 3. Neki primjeri odgovora na pitanje: „Molimo navedite razloge zbog kojih se ne biste vratili u Bosnu i Hercegovinu“

„Nestabilna budućnost, nebriga za radnike, nemogućnost planiranja obitelji i na kraju zbog očajne i lopovske vlade i države.“
„Tu manje radimo i ja i suprug, a normalno živimo. Živimo kao kad bismo radili u domovini punom parom ... žao nam je zadnjih propuštenih 15 godina, školstvo, besplatne knjige, bolje zdravstvo i lijekovi...“
„Država bez sigurnosti i budućnosti, izrabljivanje i potplaćenost radnika, korupcija, zakon na strani odabranih...“
„Muka mi je od lopovluka svih vlada do sada, zlo mi je kad vidim za šta su ljudi platili svojim životom.. jednostavno, volim svoju zemlju ali ona ne voli mene i zašto da joj se vratim onda!?“
„Negativna politika prema narodu punih 3 desetljeća ,korupcija, nepoštivanje zakona od najviših institucija, nepostojanje pozitivnih planova za budućnost.“
„Neuređenost ustanova, zakona.. sve je preko veze kad treba se papirologija rješavati ili ići kod doktora. Više me cijene kao radnika ovdje u Njemačkoj.“

3. Zaključak

Hrvati se iz Bosne i Hercegovine ne iseljavaju zbog ekonomskih razloga. Većina je zapravo nezadovoljna sustavom vrijednosti u Bosni i Hercegovini, ali i susjednoj Hrvatskoj, u nekom dubljem smislu. Oni naprosto nemaju više vjeru u domovinu i politiku, ali danas za razliku od prijašnjih vremena imaju alternativu. Stoga iseljavaju i vjeruju da će im i njihovoj djeci svugdje drugdje biti bolje. Istraživanje pokazuje je da traže jedan uređen sustav u kojem se život odvija na normalan način. Svakodnevnim jezikom izraženo, ljudima je dosta jurnjave za vezom i poznanstvima povodom svakog životnog problema, dosta im je neizvjesnosti i straha od budućnosti ali i od potplaćenosti i poniženja. Mladima se kroz cijeli ovaj period tranzicije slala poruka da su države u cijeloj regiji nastale da ih se pokrade, da se izvrši preraspodjela bogatstva, a da je njihova uloga da održavaju sada te nepravedne sustave. Većina njih počinje uočavati da tranzicija traje cijeli ljudski vijek te da u tom projektu zapravo više ne želi sudjelovati - izgubili su svaku nadu i strpljenje. U isto vrijeme iseljeni Hrvati iz BiH su svojim „novim životom“ u Njemačkoj iznimno zadovoljni, čak 79 % njih, dok 88,5 % ispitanika nije požalilo što je odselilo u Njemačku. Više od polovice ima negativan osobni stav prema BiH a samo 15 posto razmišlja o povratku u nekom kratkoročnom ili srednjoročnom periodu. Veliki postotak počinje doživljavati Njemačku svojom domovinom. Na djelu je vrlo vjerojatno povijesni odlazak Hrvata iz BiH nakon kojeg povratka više nema, a koji je dobrim dijelom uvjetovan neriješenom političkom situacijom u zemlji.

Literatura

- [1] Akrap, Anđelko: Promjene broja i prostornog razmještaja stanovništva hrvatske i županija, 1961.-2011. u : Hrvatska gospodarska komora, Migracije i razvoj Hrvatske. Podloga za hrvatsku migracijsku strategiju, Zagreb 2014.
- [2] De Jong, Gordon F. i Fawcett, James T., Motivations for Migration: An Assessment

- and a Value-Expectancy Research Model, u: Gordon F. De Jong i Robert W. Gardener (ur.). *Migration Decision Making: Multidisciplinary Approaches to Microlevel Studies in Developed and Developing Countries*. New York: Pergamon Press, 1981. [3]
- [4] Marić, Franjo: Hrvati-katolici u Bosni i Hercegovini-osnovni pokazatelji prirodnog kretanja stanovništva 1996.-2015. godine.
- [5] Saopćenje 14,12/7, Federalni zavod za statistiku, Sarajevo
- [6] Slobodna Bosna, Stjepan Šterc: „Na pomolu je egzodus, problem raseljavanja iz BiH postaje pitanje državne sigurnosti i opstanka“, 21.11.2017.
- [7] Šterc, S., Milićević, M., Herceg, N.: Hrvati u BiH - Demografska stvarnost u: Zbornik radova: Hrvati BiH - nositelji europskih vrijednosti, Neum, 2017.
- [8] UNDP, Human Development Report, 2002., 2008, 2012
- [9] Vedriš, Mladen, Letica, Bartol i Letica, Slaven: *Gospodarsko stanje hrvatske nacije 2011. - 2012. Analiza rezultata jednog empirijskog istraživanja*, Zagreb, 2012.
- [10] World Bank, *Migration and Remittances Factbook*, 2011.
- [11] CIA, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/hr.html>, (28.12.2017)
- [12] Direktno.hr, <https://direktno.hr/direkt/sterc-u-bujici-hrvatskoj-treba-orban-ili-cekmo-nestati-kada-nas-nisu-slomili-ratom-108711/>(30.12.2017)
- [13] Dnevni Avaz, Iz BiH se za četiri godine iselila 151.101 osoba, <http://avaz.ba/vijesti/bih/316074/iz-bih-se-za-cetiri-godine-iselila-151-101-osoba> (30.12.2017)
- [14] Express.hr, Odlasci Hrvata iz Bosne poprimili su biblijske razmjere, 2016.
- [15] Migracije iz Bosne i Hercegovine, Sarajevo 2013. Zajedničko istraživanje Univerziteta u Sarajevu, Fakulteta političkih nauka, Instituta za društvena istraživanja i Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice BiH. (<http://www.mhrr.gov.ba/iseljenistvo/Publikacije/default.aspx?id=3696&langTag=bs-BA>, 28.12.2017)
- [16] Ministarstvo sigurnosti Bosne i Hercegovine, Strategija u oblasti migracija i azila i akcijski plan za razdoblje 2012-2015., Sarajevo, 2012., (online verzija: http://msb.gov.ba/PDF/Strategija_HRV_2016.pdf, 29.12.2017.)
- [17] Ministarstvo sigurnosti Bosne i Hercegovine, Strategija u oblasti migracija i azila i akcijski plan za razdoblje 2016-2020., Sarajevo, 2016., (online verzija: http://msb.gov.ba/PDF/Strategija_HRV_2016.pdf, 29.12.2017.)
- [18] Stjepan Šterc za novine Slobodna Bosna, <https://www.slobodna-bosna.ba/vijest/65251/ugledni-hrvatski-demograf-stjepan-sterc-ekskluzivno-za-sb-na-pomolu-je-egzodus-problem-raseljavanja-iz-bih-postaje-pitanje-drzavne-sigurnosti-i-opstanka.html> (30.12.2017.)
- [19] Večernji.ba, U protekle dvije godine iz BiH iselilo više od 80.000 ljudi, <https://www.vecernji.ba/vijesti/u-protekle-dvije-godine-iz-bih-iselilo-vise-od-80000-ljudi-1072547> - www.vecernji.ba, (30.12.2017)
- [20] Večernji.hr, <https://www.vecernji.hr/vijesti/masovni-egzodus-iz-bih-trbuhom-za-kruhom-otislo-najmanje-150-tisuca-osoba-1204413> (29.12.2017.)

